

УДК 330.341.1

МАЛІ ІННОВАЦІЙНІ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ**Шевченко О.М., к.е.н.
Шикіло А.В.***Полтавський національний технічний університет імені Ю. Кондратюка*

Одним із значущих джерел генерації та впровадження інновацій, як свідчить досвід економічно розвинутих країн, є малі інноваційні підприємства. Саме вони забезпечують більшу частину усіх нововведень, відіграючи важливу роль у прискоренні темпів економічного зростання. У зв'язку з цим, у статті здійснено аналіз наукових поглядів з приводу сутності малих інноваційних підприємств, уточнена економічна сутність цієї категорії. На основі комплексного аналізу стану малих інноваційних підприємств в Україні досліджені тенденції їх розвитку: низький рівень інноваційної активності, переважання продуктових інновацій над інноваціями процесними, недосконалість структури інноваційних витрат, незначне фінансування малих інноваційних підприємств за рахунок зовнішніх джерел. Обґрунтовані шляхи подальшого розвитку малих інноваційних підприємств та підвищення ролі держави у цих процесах: стимулювання попиту малого підприємництва на інноваційну продукцію і технології; розвиток протекціоністської політики щодо імпорту інновацій в Україну; удосконалення системи інформаційної підтримки; поліпшення механізмів ефективного фінансування за рахунок діяльності венчурних фондів; стимулювання залучення висококваліфікованих фахівців в сектор малого інноваційного підприємництва; забезпечення з боку Державного комітету статистики України щорічної звітності про функціонування малих інноваційних підприємств щодо кількості, галузевої структури, обсягів продукції тощо. Вважаємо, що реалізація зазначених напрямів сприятиме подальшому розвитку впровадження інновацій в різні галузі економіки України та забезпечення її системної модернізації.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційний процес, малі інноваційні підприємства, промислові інноваційні підприємства

SMALL INNOVATIVE COMPANIES: ESSENCE, CURRENT TRENDS AND FUTURE DEVELOPMENT IN UKRAINE**Shevchenko O.M., PhD in Economics
Shykilo A.V.***Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University*

One of the most important sources of generation and introduction of innovations, as the experience of economically developed countries shows, are small innovative enterprises. They provide most of all innovation, playing an important role in accelerating economic growth.

In this regard, the article analyzes the scientific views about the nature of small innovative enterprises, economic essence of this category. Based on a comprehensive analysis of small innovative enterprises in Ukraine trends in their development, like low level of innovation activity, the prevalence of product innovation over process innovation, perfect structure of innovation expenditure, poor financing of small innovative enterprises from external sources have been investigated. The ways of further development of small innovative enterprises and the role of the state in this process: the promotion of small business demand for innovative products and technologies, the development of protectionist policies on imports of innovation in Ukraine, improving information support system, improving mechanisms for effective financing through venture capital fund activities, stimulating attracting of highly skilled professionals in the sector of small innovative businesses, ensuring by the state statistics committee of Ukraine annual reports on the operation of small innovative enterprises on the number, industry structure, production volumes and other have been grounded. We believe that the implementation of these areas will contribute to the further development of innovation in different sectors of Ukraine's economy and ensuring its modernization system.

Key words: innovation, innovation process, small innovative companies, innovative industrial enterprises

Актуальність проблеми. Інноваційний шлях розвитку спонукає шукати нові підходи до реалізації науково-технічного та інноваційного потенціалу економіки країни. Як показує світовий досвід, одним із значущих джерел генерації інновацій виступають малі інноваційні підприємства. Малий бізнес у Сполучених Штатах та країнах Євросоюзу створює до 50 % інноваційної продукції [1, с. 359]. Не можна не брати до уваги той факт, що саме малі підприємства забезпечують більшу частину усіх нововведень розвинутих країн, відіграючи важливу роль у прискоренні темпів економічного зростання. В Україні, станом на 1.01.2013 року, частка малих суб'єктів господарювання становить 94,3% від загальної кількості всіх підприємств [2, с. 787]. Це свідчить про залежність рівня розвитку економіки України від інноваційної активності суб'єктів малого бізнесу. Виходячи із вищевикладеного, вважаємо, що дослідження сутності, сучасних тенденцій та перспектив розвитку малих інноваційних підприємств в Україні є актуальним.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемам інноваційного розвитку малих підприємств присвячена значна кількість наукових праць зарубіжних та вітчизняних дослідників, таких як: А. Асаул, В. Бабаєв, З. Варналій, В. Зянько, В. Жук, Б. Капаров, В. Крива, С. Мілітас, Ю. Несте-

ренко, О. Кузьмін, Н. Рудь, А. Стельмащук, В. Соловійов, О. Тимченко, Г. Ціх, Ю. Черкасова, І. Шайдюк, Т. Шотік, та ін.

Теоретичним аспектам з'ясування сутності, структури і напрямів розвитку малих інноваційних підприємств присвячені праці А. Стельмащука. З. Варналій та В. Жук у своїх роботах аналізують ділову та інноваційну діяльність малих суб'єктів господарювання у регіонах. Г. Ціх, І. Шайдюк, Ю. Черкасова – проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності малих підприємств в Україні. Дослідники О. Тимченко та С. Мілітас досліджують механізм розвитку інноваційного потенціалу малих підприємств. В. Соловійов приділяє увагу проблемам формування інноваційної політики, В. Зянько – особливостям розвитку малого підприємництва в умовах перехідної економіки. Проблема побудови інноваційної інфраструктури в Україні присвячені роботи В. Бабаєва.

Відзначаючи вагомі результати наукових здобутків, слід зазначити, що низка теоретичних і практичних питань функціонування малих інноваційних підприємств в Україні потребує подальшого вивчення та аналізу. Це стосується сутності, сучасних тенденцій та напрямів подальшого розвитку малих інноваційних підприємств в Україні.

Метою роботи є дослідження сутності та переваг малих інноваційних підприємств, з'ясування основних тенденцій їх функціонування в Україні та запропонування шляхів активізації малих інноваційних підприємств в умовах формування інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України.

Викладення основного матеріалу дослідження. Вивчення та аналіз наукової літератури свідчить, що на сучасному етапі відсутнє однозначне трактування поняття «мале інноваційне підприємство» (МІП). У зарубіжних та вітчизняних економічних джерелах до визначення МІП застосовується комбінований підхід, у якому використовуються критеріальні ознаки суб'єктів малого бізнесу: кількість співробітників; кількість нововведень; кількість публікацій за результатами досліджень; обсяг виробленої інноваційної продукції; обсяг коштів, що спрямовуються на наукові дослідження; наукоємність продукції, тобто рівень витрат на наукові дослідження і розробки.

Так, у Норвегії технологічна продуктова і процесова інноваційна фірма визначається як організація, яка впровадила технологічно нові чи значно удосконалені продукти, процеси або їх комбінації протягом звітного періоду. При цьому МІП повинно мати не більше 100 осіб персоналу.

У США до малого інноваційного підприємництва відносяться організації з кількістю співробітників менше 500 осіб, які мають щонайменше 15 патентів протягом п'яти досліджуваних років.

У Росії під МПП розуміється така організація, яка протягом останніх трьох років мала завершені інновації, тобто нові чи значно удосконалені продукти, впроваджені на ринку, нові або значно вдосконалені послуги або методи їх виробництва (передачі), також вже впроваджені на ринку, нові або значно удосконалені виробничі процеси, впроваджені в практику [3].

Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність» та статті 63 Господарського кодексу України, мале інноваційне підприємство це таке підприємство, що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70% його загального обсягу продукції і (або) послуг, і в якому середньооблікова чисельність працюючих за звітний рік не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції за цей період не перевищує сімдесяти мільйонів гривень [4; 5].

Таким чином, виходячи із узагальнення різноманітних визначень малого інноваційного підприємства, можна уточнити визначення цієї категорії. Мале інноваційне підприємство – підприємство, яке здійснює розробку, впровадження, удосконалення продукту (послуги, технології) з використанням результатів завершених наукових досліджень і відповідає вимогам законодавчо встановлених критеріїв віднесення їх до суб'єктів малого підприємства.

Малі інноваційні підприємства відіграють істотну роль в економіці розвинених країнах і в країнах, що динамічно розвиваються. Дослідження свідчать, що у порівнянні з великими підприємствами вони мають істотні переваги. У розвинених країнах МПП забезпечують приблизно половину всіх нововведень, оскільки вони відрізняються високою гнучкістю і пристосованістю до ринкових вимог, оперативністю реагування на зміни попиту і структурні перетворення в економіці. Ці переваги малих підприємств особливо важливі в умовах глобалізації економіки та конкуренції, що загострюється. За деякими оцінками, МПП витрачають на третину менше часу на розробку і доведення до ринку нового продукту в порівнянні з великими підприємствами. Важливою перевагою МПП є і те, що вони здійснюють розробки головним чином на перших етапах інноваційного процесу, а це означає порівняно невеликі витрати (за деякими оцінками вони становлять близько 2% від їх загальної суми).

Проте, значимість МПП визначається не стільки високою економічною ефективністю, скільки спрямованістю їх діяльності на впровадження наукоємних видів продукції і технологічних процесів. Малі технологічні підприємства займаються доведенням наукових досліджень та розробок до готового ринкового продукту, випуском малих серій продукції. Вони відіграють сполучну роль між наукою, виробництвом і ринком, виконують замовлення на ринково орієнтовані дослідження і розробки, здійснюють просування розробок на ринок. Отже, МПП виступає важливим інституційним чинником дифузії знань та їх комерціалізації, трансферу технологій та просування нових продуктів на ринок.

Важливою перевагою малого бізнесу, що забезпечує його ефективність, є взаємозамінність працівників. Для співробітників малого колективу характерні взаємодопомога і підтримка один одного, а в разі необхідності – дублювання і взаємозамінність. Істотною перевагою підприємств малого бізнесу є висока швидкість проходження інформації. Інформаційні технології створюють умови для зниження витрат виробництва (інтернет-технології значно здешевлюють процеси в галузі маркетингу, реклами, логістики, консалтингу, реєстрації, організації контактів з партнерами) і дозволяють малим підприємствам підвищити свою конкурентоспроможність.

Для суб'єктів малого інноваційного підприємництва базові конкурентні переваги визначаються знаннями і талантом працюючих там людей, їх схильністю займатися науковими дослідженнями, умінням не тільки виробляти, але і комерціалізувати ідеї [6, с. 17]. Власники малих підприємств, як підтверджує досвід економічно розвинутих країн, більш схильні до заощадження та інвестування, у них завжди високий рівень особистої мотивації до досягнення успіху, що позитивно позначається в цілому на діяльності підприємства. МПП краще інформовані про рівень попиту на місцевих (локальних) ринках, здебільшого товари виробляють на замовлення конкретних споживачів.

Створення нових робочих місць – це найважливіший фактор, який несе в собі розвиток малих інноваційних підприємств і на цій основі сприяє підвищенню зайнятості населення та збільшенню збору податків. Мале підприємство швидко і відносно недорого створює нові робочі місця, підвищує середньодушовий дохід найбільш соціально вразливих груп населення, знижує «соціальне навантаження» на бюджет, згладжує диспропорції у рівні і темпах регіонального соціально-економічного розвитку. Отже, МПП забезпечує не тільки

засобами до існування значну частину населення, але й сприяє стабілізації обстановки в суспільстві, вирішенню низки соціальних питань.

Таким чином, МІП являють собою специфічну організаційну форму інноваційної діяльності, що має велике значення як для розвитку економіки країни в цілому, так і для задоволення індивідуальних потреб розробників нової техніки, творців інновацій, авторів винаходів і відкриттів. Саме з цих двох позицій – суспільних та індивідуальних нами узагальнені переваги МІП (рис. 1).

Рис. 1. Переваги малих інноваційних підприємств

Що стосується України, то на сучасному етапі потенціал МІП використовується недостатньо результативно. Головним недоліком, який ускладнює ґрунтовний аналіз діяльності МІП, є відсутність офіційних статистичних даних про них. Оскільки Державний комітет статистики України окремо не веде облік малих інноваційних підприємств, тому проаналізуємо динаміку інноваційної діяльності підприємств промисловості в цілому.

Комплексний аналіз сучасного стану інноваційної діяльності промислових підприємств дає можливість виокремити його основні тенденції.

1. Низький рівень інноваційної активності промислових підприємств у порівнянні з економічно розвинутими країнами. Дані про питому вагу інноваційно активних промислових підприємств представлено на рис. 2.

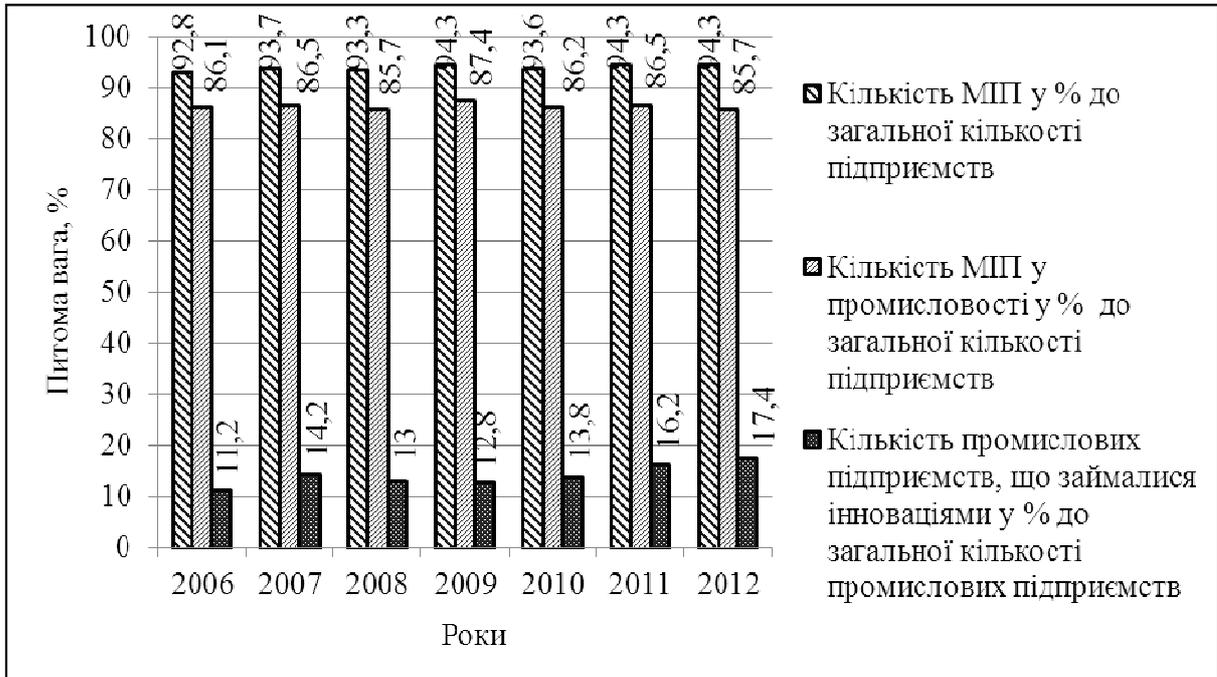

Рис. 2. Кількість промислових підприємств, що займалися інноваціями, у %
Джерело: складено авторами за даними [2], [7]

Аналізуючи статистичні дані за 2006 – 2012 рр., які наведені на рис. 2, можна спостерігати незначне зростання питомої ваги інноваційних підприємств, з 11,2 % у 2006 р. до 17,4 % у 2012 р., що свідчить про поживлення інноваційної діяльності підприємств промисловості. Однак, це незначний показник порівняно з економічно розвинутими країнами. Інноваційна складова в країнах Євросоюзу (частка інноваційно-активних підприємств) досягає 60 %, Південній Кореї і Японії – 65–67 %, США – 78 % [8, с. 40]. Це свідчить про майже чотириразове відставання інноваційних процесів в Україні від стану інноваційної активності малих підприємств в європейських країнах.

Упровадженням інновацій займалися у 2012 р. 1371 підприємство, що на 0,6 % більше ніж у 2011 р. але менше на 1,2 % у порівнянні з 2000 р. Отже, у 2012 р. впроваджувала інновації в своїй діяльності менша кількість підприємств (на 120 одиниць) ніж у 2000 р. (рис. 3.).

Рис. 3. Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації та титова вага їх у загальній кількості промислових підприємств

Джерело: складено авторами за даними [7]

2. Інноваційна діяльність промислових підприємств характеризується переважанням продуктивних інновацій в порівнянні з інноваціями процесними. Результативність інноваційного процесу в промисловості України поступово знижується як щодо створення інноваційної продукції, так і щодо продукування нових технологічних рішень. Характерною рисою інноваційної діяльності промислових підприємств є їхня переважна орієнтація на створення нетехнологічних інновацій (рис. 4).

Рис. 4. Розподіл підприємств за типами інновацій у 2010-2012 рр.

Джерело: складено авторами за даними [9]

Із загальної кількості обстежених підприємств у 2010 – 2012 рр. 5,0 % займалися лише технологічними інноваціями (продуктовими та процесовими), 10,4% – лише організаційними та маркетинговими інноваціями (нетехнологічними інноваціями), 5,0 % – технологічними і нетехнологічними інноваціями. 79,6 % – взагалі не впроваджували інновації.

3. Однією із важливих тенденцій сучасного стану інноваційної діяльності промислових підприємств є недосконалість структури інноваційних витрат (табл. 1).

Таблиця 1. Розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності промислових підприємств

Роки	Загальна сума витрат млн. грн.	У тому числі за напрямками						
		дослідження і розробки	у тому числі		придбання інших зовнішніх знань	підготовка виробництва для впровадження інновацій	придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	інші витрати
			внутрішні НДР	зовнішні НДР				
2000	1760,1	266,2	X	X	72,8	163,9	1074,5	182,7
2001	1979,4	171,4	X	X	125,0	183,8	1249,4	249,8
2002	3018,3	270,1	X	X	149,7	325,2	1865,6	407,7
2003	3059,8	312,9	X	X	95,9	527,3	1873,7	250,0
2004	4534,6	445,3	X	X	143,5	808,5	2717,5	419,8
2005	5751,6	612,3	X	X	243,4	991,7	3149,6	754,6
2006	6160,0	992,9	X	X	159,5	954,7	3489,2	563,7
2007	10850,9	986,5	793,6	192,9	328,4	X	7471,1	2064,9
2008	11994,2	1243,6	958,8	284,8	421,8	X	7664,8	2664,0
2009	7949,9	846,7	633,3	213,4	115,9	X	4974,7	2012,6
2010	8045,5	996,4	818,5	177,9	141,6	X	5051,7	1855,8
2011	14333,9	1079,9	833,3	246,6	324,7	X	10489,1	2440,2
2012	11480,6	1196,3	965,2	231,1	47,0	X	8051,8	2185,5

Джерело: складено авторами за даними [7]

Аналіз даних таблиці свідчить, що у 2012 році найбільшу частку – 70,1 % у загальних витратах на інноваційну діяльність становили витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення; на дослідження і розробки було витрачено 10,4 %; (внутрішні НДР – 8,4 % , зовнішні НДР – 2 %); на придбання інших зовнішніх знань – 0,4 %; інші витрати склали – 19,1 %.

При цьому частка витрат на придбання машин та обладнання, пов'язаних з впровадженням інновацій, хоча й зменшилася порівняно з 2011р. на 2437,3 млн. грн., проте є значно вищою рівня 2000 – 2010 рр. Таким чином, зростає орієнтація промислових підприємницьких структур на придбання готових технологічних рішень, при цьому поступово зростає зацікавленість до самостійної розробки нових товарів і технологій – частка витрат на дослідження і розробки порівняно з 2000 р. зросла у 2012 р. у 4,5

разів. Хоча кошти на підготовку виробництва для впровадження інновацій з 2007 по 2012 рр. взагалі не витрачалися.

4. Низький рівень фінансування інноваційних підприємств промисловості за рахунок зовнішніх джерел. Аналіз стану джерел коштів для інновацій суб'єктів інноваційного підприємництва у 2012 р. свідчить (рис. 5), що головним джерелом фінансування промислових інноваційних підприємств є власні кошти підприємства – 63,9 % , на частку кредитних ресурсів банків припадає 21 %.

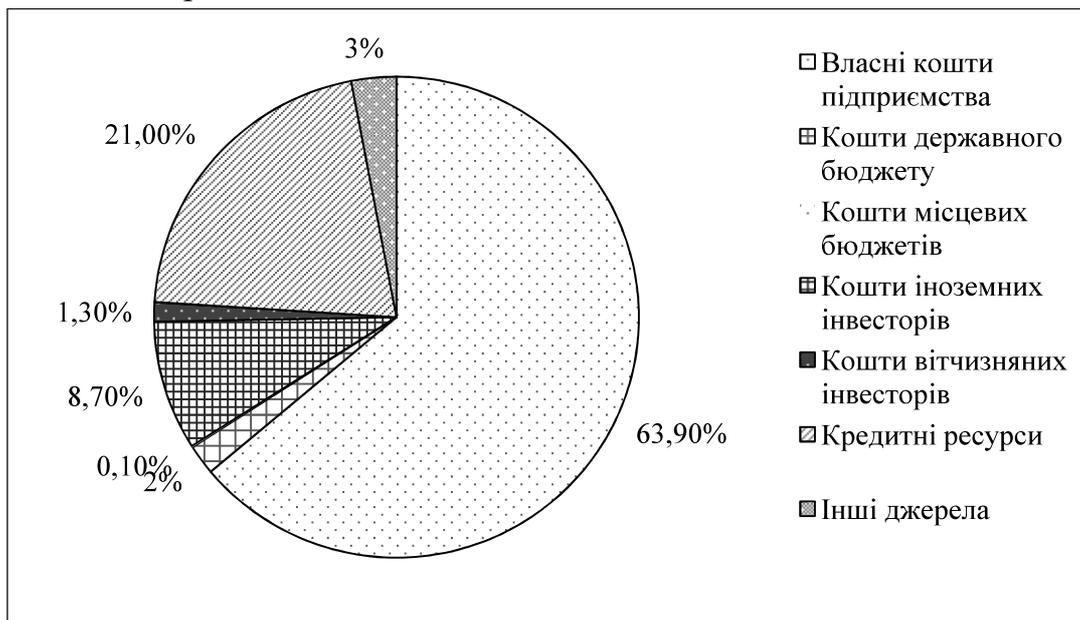

Рис. 5. Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності за джерелами у 2012 р., у %

Джерело: складено авторами за даними [7]

Незначна частка ресурсів за рахунок фінансування з державного та місцевого бюджетів (2,1 %) та іноземних і вітчизняних інвесторів (8,7 % та 1,3 %). Взагалі відсутнє фінансування за кошти фінансових компаній, венчурних фондів. Для задоволення фінансових потреб суб'єктів інноваційного підприємництва необхідно удосконалювати діяльність різних фінансових структур, інформувати суб'єктів малого підприємництва про переваги використання кожного з джерел коштів для їх інноваційної діяльності.

Отже, проведений аналіз стану інноваційної діяльності промислових підприємств, у тому числі підприємств малого бізнесу свідчить, що розвиток інноваційного підприємництва здійснюється недостатньо швидко і цілеспрямовано. Його потенціал, як головного інструменту комерціалізації наукових ідей, в Україні фактично не реалізовується. Перед малими

інноваційними підприємствами постійно виникає безліч бар'єрів і перешкод, що заважають їм працювати ефективно.

До числа найбільш важливих проблем, що мають системний характер і стримують розвиток малого інноваційного підприємництва, а звідси – й розвиток інноваційних процесів в національній економіці, вважаємо, відносяться наступні:

- недосконалість нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності, особливо в частині стимулювання такої діяльності;
- слабкість економічних мотивацій в учасників інноваційного бізнесу (розроблювачів, виробників, інвесторів), а також недосконалість механізмів державної підтримки суб'єктів інноваційної діяльності і концентрації їхнього потенціалу на стратегічно важливих для суспільства напрямках;
- нерозвиненість інноваційної інфраструктури і ринку інтелектуальної власності;
- недостатність розвитку фінансової інфраструктури та підтримки малого інноваційного бізнесу, а також інформаційно-консультаційної підтримки малого інноваційного підприємництва;
- недосконалість державної політики міжнародного співробітництва у сфері інноваційно-технологічної діяльності;
- відсутність регулярної, об'єктивної та доступної статистичної звітності щодо кількості, галузевої структури, обсягів реалізації продукції малими інноваційними підприємствами, включаючи малі інноваційні фірми в науково-технічній сфері.

Таким чином, в сформованих умовах інноваційна активізація малого підприємництва в Україні, як свідчить досвід економічно розвинутих країн, повинна здійснюватися при підтримці держави. Практика показує, що при ослабленні державою своєї координуючої діяльності, відновляються конфлікти між представниками науки і бізнесу. Тому ефективна участь держави може бути забезпечена лише партнерсько-паритетною формою, а не домінуючою. Держава повинна не перешкоджати інноваційній конкуренції підприємців, а сприяти її розвитку, оскільки основу науково-дослідницької роботи становить підприємництво, що прагне комерціалізувати інновації.

У цьому контексті пріоритетними напрямками по подоланню негативних тенденцій розвитку малих підприємств інноваційного спрямування можна вважати:

1. Стимулювання попиту малого підприємництва на інноваційну продукцію і технології через податкові та інші економічні інструменти.

2. Розвиток протекціоністської політики щодо імпорту в Україну інноваційної продукції

3. Удосконалення системи інформаційної підтримки, зокрема шляхом створення інформаційної системи.

4. Поліпшення механізмів ефективного фінансування розробки та реалізації інноваційних проектів у сфері малого інноваційного підприємництва, заснованих на діяльності венчурних фондів.

5. Розширення можливостей доступу суб'єктів малого підприємництва до отримання кредитних ресурсів, у тому числі в результаті: розроблення та впровадження нових фінансових інструментів; надання гарантій за кредитами; залучення міжнародних організацій до кредитування.

6. Стимулювання залучення висококваліфікованих фахівців в сектор малого інноваційного підприємництва завдяки створенню умов для гарантованої високої оплати праці та сучасного оснащення дослідницької діяльності.

7. Забезпечення з боку Державного комітету статистики України щорічної звітності про функціонування малих інноваційних підприємств щодо кількості, галузевої структури, обсягів продукції тощо.

Висновки. Підводячи підсумок, можна зазначити, що малі інноваційні підприємства відіграють важливу і зростаючу роль в умовах сучасної світової економіки. Проте їх функціонування в Україні стикається з низкою проблем. Підвищення ефективності діяльності та подолання негативних тенденцій сучасного стану МПП залежить від посилення організаційної, інформаційної, правової та економічної підтримки з боку держави. Це сприятиме прискоренню переходу національної економіки на інноваційний шлях, що є найважливішим стратегічним завданням державної економічної політики.

З'ясування особливостей державної підтримки розвитку малих інноваційних підприємств в економічно розвинутих країнах визначає подальші наукові дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шайдюк І.Є. Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності малих підприємств в Україні / І.Є. Шайдюк, Ю.І. Черкасова // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – № 1 (3). Том 2. – С. 357–362.
2. Діяльність суб'єктів господарювання: стат. зб. / Державна служба статистики України. – К.: Інформ.-вид. центр Держстату України, 2013. – 839 с.
3. Малое инновационное предпринимательство / А.Н. Асаул, Б.М. Капаров; под ред. засл. строителя РФ, д-ра экон. наук, проф. А.Н. Асаула. -СПб.СПбГАСУ. – 2008. –

- 128с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://asaul.com/index.php/spisokpachatnihtrudov/118-monograph/298-maloe-innovacionnoe-predprinimatelstvo>.
4. Закон України «Про інноваційну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
 5. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
 6. Нестеренко Ю. Н. Малый инновационный бизнес: новые подходы к эффективному развитию [Текст]: монография / Ю. Н. Нестеренко. – М.: МПА-Пресс, 2006. – 216 с.
 7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2012 році: стат. зб. / Державна служба статистики України. – К.: Інформ.-вид. центр Держстату України, 2013. – 287 с.
 8. Лазаренко Ю.О. Інноваційна активність підприємства як економічна категорія / Ю.О. Лазаренко // Стратегія економічного розвитку України: зб. наук. Праць – К. : КНЕУ, 2010. – Вип. 26–27. – С. 40–48.
 9. Державний комітет статистики України // Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
 10. Варналій З. Ділова та інноваційна активність суб'єктів малого підприємництва у регіонах / З. Варналій, В. Жук // Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки. – 2006. – С. 408–416.
 11. Стельмащук А.М. Розвиток малих інноваційних підприємств – ефективна форма позитивних технологічних змін / А.М. Стельмащук // Інноваційна економіка. – 2010. – № 3. – С. 11–15.
 12. Зянько В.В. Особливості інноваційної діяльності малих підприємств у перехідній економіці / В.В. Зянько, С.В. Крива // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2011. – №5. – С. 48–52.
 13. Ціх Г. Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності малого підприємництва / Г.Ціх // Галицький економічний вісник. – 2012. – №3(36). – С. 176-181.
 14. Мілітас С.О. Інноваційний потенціал підприємств малого та середнього бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Biznes/2009_2/2009/02/090212.
 15. Бабаєв В.Ю. Інноваційна інфраструктура в Україні. / В.Ю. Бабаєв, А.О. Поронько // Державне регулювання соціального і економічного розвитку. – 2011. – Випуск 3(34). – С. 1–7.